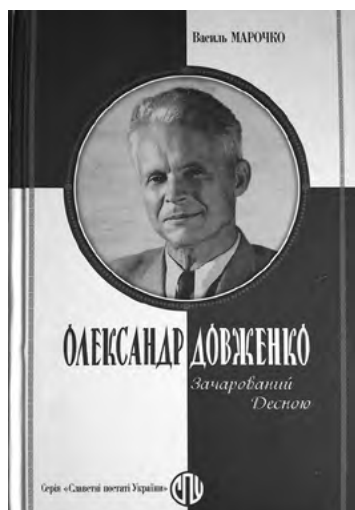

Зачарований Десною

Марочко В. І. **Олександр Довженко: зачарований Десною.** – К.: Парлам. вид-во, 2019. 576 с. – (Серія «Славетні постаті України»).

В серії «Славетні постаті України» 2019 року вийшла книга громадського діяча та історика, професора, доктора історичних наук Василя Марочка «Олександр Довженко: Зачарований Десною». Доволі об'ємний том – це багатопланова історична розвідка про Олександра Довженка та соціальний, політичний і мистецький контекст, в якому він працював і жив.

Внесок Василя Марочка в дослідження цієї постаті – в переосмисленні світоглядних позицій Олександра Довженка, його загальнокультурних, політичних, соціальних орієнтирів у контексті зрізу історичної доби. Автор звертається до теми Голодомору, політичної влади в Україні, її становища і дії в тоталітарній державі, до опису важливих політичних постатей та їхнього значення і впливу на життя і творчість митця тощо. В. Марочко залучає як численні документи і матеріали, так і вже видані в різний період праці про Олександра Довженка, в чомусь погоджуючись, а в чомусь і дискутуючи з їх авторами. З прискিপливистістю історика і науковця він викладає послідовно і детально події життя митця, спираючись на щоденникові записи, газетні публікації, архівні матеріали (листи, спогади, доноси і т. ін.). Таке послідовне викладення фактів життя і свідчень, інколи суперечливих і різнопланових, дає загальне уявлення про митця в окремі періоди його життя, робить зрозумілішими деякі його вчинки і роздуми.

У книзі сім розділів, і в кожному висвітлено певний період чи то актуальний аспект життя О. Довженка. Такий поділ автор обирає не випадково, керуючись змінами обставин, світоглядних і мистецьких парадигм у житті режисера. «Довженківський феномен», переконаний дослідник, слід шукати також і поза мистецькою діяльністю, досліджуючи епоху з усім комплексом цінностей, химерних ідеологічних утопій (с. 527).

Спершу йдеться про Олександра Довженка – «підданого Російської імперії та громадянина УНР», тобто про ранні, найменш задокументовані, а відтак, і найменш відомі, сторінки його життя. Висвітлюються окремі обставини педагогічної роботи викладачів училищ в Україні на початку XX століття тощо. Не залишається поза увагою факт служби О. Довженка в армії УНР. Автор намагається відтворити послідовність подій цього, все ще маловідомого, періоду життя, пояснити окремі вчинки і дії, виходячи із соціально-політичної ситуації того часу, настроїв і прагнень українців.

Наступний розділ присвячений «радянській світогляді і творчості митця в умовах НЕПу». Певним чином дискусійна думка прозвучала у контексті другого розділу, щоб повторитися наприкінці дослідження, фактично у підсумковому, сьомому розділі. Автор принципово не поділяє загальноновизнану у мистецтвознавстві і культурології точку зору про «національне відродження» радянської України 1920-х років в контексті українізації, появи і діяльності творчих художньо-мистецьких спілок. Він вважає, що ренесанс за доби тоталітаризму мав ознаки соціального дарвінізму, адже українські митці мусили вдаватися до політичного хамелеонства задля виживання і можливості творити (с. 124), а організація різних творчих спілок певним чином роз'єднала «єдиний культурний фронт», розпорошила його спільні зусилля (с. 125). Умовною він також вважає тезу про те, що ВУФКУ «сприяло утвердженню національної самобутності українського кіно», адже ця установа виконувала в тому числі функції політцензора (с. 527). Загалом, на думку В. Марочка, українське національне відродження як явище є універсальним історичним міфом, створеним повоєнною діаспорною літературою, яка дещо ідеалізувала як деякі постаті, так і окремі мистецькі і політичні явища і події в історії України 1920-х років (с. 528).

Далі автор звертається до формування митця в умовах радянської дійсності 1930-х – початку 1940-х років, ствердження його позицій і переконань. Незважаючи на визнання і канонізацію митця, цей період виявився непростим, скоріше випробувальним і переламним у його житті.

Наступний етап, що його виокремлює В. Марочко – воєнний. Тут, зокрема, дослідник зосереджується на баченні ситуації в Україні очима митця і очима офіцера-окупанта Йоганна Бьоше, референта сільськогосподарського управління в Іванівському гебітс-комісаріаті, який постійно відвідував Київ впродовж 1942 – 1943 років, і певний час навіть жив у місті. Автор вдається до порівняння абсолютно різних світоглядних парадигм: з одного боку щоденникові записи Олександра Довженка й архівні документи, з іншого – листи до дружини та друзів, щоденники німецького окупанта, офіцера-тиловики в українському Поліссі. Поєднуючи такі матеріали, досліднику вдається наблизитися до більшої об'єктивності у показі воєнних подій в Україні, охопити різні аспекти і явища воєнного життя. Тут зосереджено увагу передусім на викладі спостережень за українськими воєнними реаліями, звичайним життям українського населення на окупованій території.

Дослідник також порівнює ситуацію в окупованій Україні та в Україні радянській і, зокрема, стверджує, що, приміром, колгоспи залишилися і продовжували займатися виробництвом сільськогосподарської продукції, та за умов онімечення за новими нормами виробітку (с. 322), оподаткування селян мало чим відрізнялося від радянських часів (1921 – 1922 років) (с. 355), та ж система покарань практикувалася в часи Голодомору радянською владою (с. 354) тощо. Він викладає факти існування українських селян в період окупації: трудова повинність, норми виробітку, штрафи і покарання, податки.

П'ятий розділ книги концентрує увагу на «номенклатурному оточенні О. Довженка». Ця тема побіжно з'являлася і в попередніх розділах, адже уникнути її фактично неможливо. Тут безпосередньо йдеться про українських та радянських очільників, представників середньої та вищої ланки влади, з якими доводилося спілкуватися митцеві. Дослідник уважно аналізує взаємини О. Довженка з представниками номенклатури як на українському (В. Еллан-Блакитний, М. Скрипник, В. Косіор та ін.), так і на загальнодержавному рівні. Особливе місце виділено взаєминам з М. Хрущовим і Й. Сталіним. Розділ «Десятиліття спокути і болю» присвячено останньому періоду життя митця. В цей час він працював над фільмом «Мічурін» та «Прощай, Америко!». Значна частина присвячена періоду роботи О. Довженка над «Поемою про море», а точніше зануренню у тему будівництва Каховської ГЕС, осмисленню, переживанню і вболіванню з цього приводу.

Дещо псують загальне позитивне враження від книги кілька недбало оформлених підписів до фото: у деяких місцях не точно вказані прізвища акторів (с. 176, с. 177 та ін.), окремі дати (с. 472) тощо. У книзі загалом зустрічаються повтори, хоча це може бути пояснено величезним масивом матеріалу, з яким довелося працювати автору. В останньому розділі розглядається «феномен культурологічної та історіософської канонізації митця». Дослідник робить прискіпливий і скрупульозний аналіз існуючих праць і розвідок про життя видатного митця, а також розглядає О. Довженка як «історика своєї епохи». Ця точка зору відкриває, зрештою, нові перспективи вивчення його творчості і особистості. Саме на цих засадах, певним чином, і базована праця «Олександр Довженко: зачарований Десною». Не викликає сумніву актуальність саме такого вивчення і переосмислення однієї з найважливіших постатей українського мистецтва і культури ХХ ст.

Як видно, праця В. Марочко не тільки про О. Довженка. Як історик, автор виходить з позицій необхідності дати історичний зріз епохи: ті обставини і факти, що оточували митця, політичні й економічні чинники доби. В. Марочко за Р. Корогодським, дослідником творчості режисера, звертає увагу на багатогранність «міфу Довженка» (с. 521). До сьогоднішнього дня дослідникам його життя і творчості доводиться стикатися зі значною кількістю міфологічних векторів. Імовірно, основне завдання історика і науковця якраз і полягає у розвінчанні міфологічного ореолу через максимальну кількість фактів, прямих і дотичних, доказових матеріалів, які б могли скласти ґрунтовне фактологічне поле дослідження життя і творчості Олександра Довженка. Василь Марочко у своїй ґрунтовній розвідці обрав саме цей непростий і відповідальний шлях.

Лариса Наумова

100 кінодокументів з архіву українського німого кіно – в онлайн доступі

14 вересня 2021 року Голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов на пресконференції в Укрінформі презентував онлайн-проект «Архів українського німого кіно». Арсенал такої архівної кіноплатформи складає перші 100 кінодокументів, які вже доступні для користувачів. Надалі він поповниться і загальна кількість складатиме близько 189 кінодокументів. Така подія є знаковою для Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. Пшеничного, оскільки кіноплатформа презентує аудіовізуальну спадщину України, і відтепер користувачі зможуть віднайти ілюстративний матеріал для наукових, художніх та публіцистичних творів. Також він буде корисним для сучасної документалістики, де є потреба в якісних цифрових архівних копіях для створення подальших нових творів. Проект орієнтований на дослідників різних сфер: науковців, кінематографістів, журналістів та широке коло користувачів. На презентації виступили також керівник Центру кінематографічних студій Національного університету «Києво-Могилянська академія», головний редактор журналу «Кіно-Театр» Лариса Брюховецька, старший науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, кандидат історичних наук Яна Примаченко. «Скарби наших архівів дозволять отримати нові знання, забезпечити свою національну пам'ять і творити нову реальність», – підкреслила перший заступник Голови Державної архівної служби України Тетяна Ємельянова.

Український фільм «Пульс» отримав нагороди на МКФ у США

З 7 по 12 вересня у Річмонді (США) пройшов міжнародний кінофестиваль Richmond International Film Festival (RIFF), де показали понад 150 фільмів із 35 країн світу. Українська спортивна драма «Пульс» (режисер Сергій Чеботаренко, оператор Юрій Король) перемогла у номінаціях «Найкращий фільм» та «Найкраща акторка» (Наталя Бабенко). Це розповідь про українську параолімпійську спортсменку Оксану Боторчук.